

SERSE. A POÉTICA RADICAL DE XELA ARIAS

BEING. THE RADICAL POETRY OF XELA ARIAS

Ana Romaní

Resoa no ouvido cunha intensidade inaudita. Talvez é a consistencia que o tempo deposita nas vogais, nas consoantes. O substrato que densifica cos anos esa presenza, tan preto. Todo o que de corpo ten a voz a rozar o corazón da historia, da nosa historia. E somos nós quen imos pórllle as minúsculas. É unha decidida declaración de posición.

Na gravación, que fai da memoria presente, recita:

Inmaculábante. Eras necesaria.

Inmacúlante. Es o principio da camiñada.

Mira como así rabenan,
rematan esgotado o teu dereito a rebentar.

Nada novo, inmaculada Rosalía.
Tal sempre mulleres confinadas na construción
doutros,
comprendes:
revólveseche a arma contra ti.

A de quen comprende non é
palabra feliz.

Os auriculares permiten unha escoita entregada. Dentro, na pel do ouvido, resoa a caixa torácica dunha respiración contida, unha gorxa que xa non está pero segue soando, e toca a membrana que na vibración rememora outro verso, poida que “ladaban contra min, que camiñaba”. Na calidez da dicción que nos toca, unha poeta fala con outra poeta. Explica, polo baixo, a evidencia, “comprendes”, “nada novo inmaculada Rosalía”, “revólveseche a arma contra ti”.

Desde que comezaron as celebracións destas Letras, o poema “A de quen comprende...”, que Xela Arias escribiu en homenaxe a Rosalía de Castro, reverbera con teimosía en min. Coma un aviso, a certeza que revela, aínda que nada nel fose dito para ser maiúscula, fado. Mais a lectura que escoita advirte o rompemento interno, o movemento de terras que o verso acolle: “Mira como así rabenan / [...] o teu dereito a rebentar”. Percibimos un pouso de delicada complicidade e un remol de tristeza no final do verso, de sabedoría amarga: “Nada novo [...] / Tal sempre mulleres confinadas na construción / doutros”. E semellaría, pola cor que toma o son, que despois da enunciación, Xela dese a volta e fose marchando cos seus cabalos alaranxados desbocados polas praias da cidade.

A reclusión na ollada doutros, o risco de deturpación, a énfase que desfigura os trazos... A alarma abísmase nos días. Noso segue a ser o desafío. As escritoras, xa sabemos, están feitas da mesma materia que todas, apertadas coas mesmas tenaces, asaltadas nas mesmas violencias, rabenadas na mesma estrutura, esgotado o seu dereito a rebentar. Sendo muller aínda é ben difícil vivir nas nubes, dixo Xela Arias. Mais hai un ceo, e as mulleres sostemos a metade, dixo Xohana Torres. Cumpriría iniciar o voo. Construír as “casas coas ventás” nas nubes. “Sacudir o patrón da cabeza”. Afirmar outro lugar. Acaso estea xa acontecendo, e unha lingua subterránea e subalterna de sedimentos de refugallo e varredura invisíbel ande lambendo as costas do mundo, camiñando ás aforas, imperceptíbeis as pegadas, *intemperizadas*.

Luz di que a Xela lle medrou unha rosa de cen follas no costado. Sempre soubemos que na pel se grafitaban os seus versos máis audaces, “as peles son verbos” afirmou, “palabras coma brasas”. Luz di que a rosa de Xela está no lado esquerdo, preto do corazón para incendiar as noites. Tocamos esa brasa e a súa noite cada vez que danzamos na vertixe.

Luz Pozo Garza, que voou unha mañá de abril, espreita estas procuras e desprega logo, entre poñente e as Cíes ou talvez no mar de Viveiro, as súas ás coa pericia das aves. Ás clarísimas dunha garza que cruza o ceo de luz. Séntese a radiante ausencia. Antes ou despois de que así aconteza, a que tanto sabe da rosa de cen follas e das vidas de Rosalía, escribiu tamén no poema dedicado a Xela Arias:

viñas a tronzar a rosa de cen follas e a desmitificar
a exquisita corola dos soños permitidos e canónicos

Todo isto vén a min no tanxer que vibra na pel do tímpano. *Daquelas que cantan* xuntou as voces a falar con Rosalía de Castro un día de outono de 1997. Prendidas fican nos poemas as salgaduras da boca, texturas tan distintas, as conversas de interiores. Esculco o son e repaso de novo o ton, o ritmo, os acentos e escoito

a corda na farinxe, o seu tremor. Hai algo que estremece no labirinto do tempo e do ouvido, unha espiral, unha rosa dos ventos. “Non terás medo”, dixo Xohana Torres. Xela Arias escribiu no seu corpo: “Nega o medo”.

E saltou.

A súa poética pertence á forza dese pulo. A liberdade, que o texto explora e a vida ratifica, entendémola desde un suxeito feminino que non se somete á orde, ao establecido, á institución. Acaso é o poema o lugar no que Xela Arias funda o seu autogoberno, unha poética esculpida na ardua procura da independencia, explorando suxeitos que na desorde desafían a pauta, insumisa ao catálogo, mais absolutamente sabedora da terra que pisa e dos marcos que limitan os seus pasos.

Algunhas vivencias non precisan de maiúsculas, a constatación deixa marcas nos costados. “Todo está na poesía”. De respirarmos sen medo na lectura, deberiamos saber perder pé. Perder pé é un xeito de voo. Abandonarse e deixar que sexa o precipitarse o propio trazo. A poética radical de Xela Arias non vai conformarse con menos. Non *beireou* ela cantís e precipicios para que andemos agora nós asegurando os pasos, colocando o pé en terra firme. Debémonos a ese abismo e ao código que nel erixe. É unha escritora que forxa terra: “Exiliarse e forxar terra”, escribe en *Denuncia do equilibrio*. Dese seu exilio somos nós máis libres.

E todo ten o seu propio ritmo. “As fontanas de xazmín... e as augas novas”, “o paso dos caimáns”, arar “estropicios na terra dos azúis”, mesmo “o silencio que resta ou no que nos restan”. Devagar, amodo, co acento e a dicción dos sintagmas máis complexos nas horas inclinadas. A poeta convive cos textos nun labor esixente que se prolonga en anos de rigorosa pulsión. E se no principio o poema é procura de saber e de pracer, e a voluptuosidade do verso irradia os areais, as avenidas e os garitos, vai logo a voz, nun camiñar sereno, buscando a cerna no linde, crebando o trazo, experimentando a luz do fío tensado, *intemperándose* e tirando lastre. Precisa apreixar e desprenderse, saber e liberarse. Porque a figura que se suspende no ar, a que traza o movemento da súa poética, é a dunha parábola que vai dos cantís ao voo mediado o salto. A terra que forxa Xela Arias é esa, a da liberdade do voo. Mesmo na ferida ou se cadra pola ferida.

Reparemos, antes de continuar, en como o texto prende na carne. Non é un corpo estraño, é tecido muscular, cartilaxe, verso vivido. A Xela o poema brótalle entre as costelas e o pulmón, aí onde o corazón percute na razón outra, na indómita. A súa procura é radical, carnal, insurrecta. En *Denuncia do equilibrio*, as rochas incandescentes cruzan a altura, erupción dunha escritura que se demora na vertixe. Aí, na vertical do acantilado do eu, do vós, do ti, o poema devén salto. *Tigres coma cabalos* grafa a forma que tensan os corpos no impulso. A cita de René Char: “Pertencer ó salto. Non ó festín, o seu epílogo” remítenos ao territorio do pulo no que o poético emerxe e se sustenta. O poema, a vida, é acción

dese meditado impulso. Entregada, na disidencia, a nomear desde a rebeldía que cuestiona “exércitos inoculados de acomodado”, a obra resoa felizmente hoxe na autodeterminación que fundan os poemas da escritora, desprendida dos rigores e das convencións do contexto. Afirmativa, reflexiva, autogobernada. Tamén no relato da experiencia única en *Darío a diario*, unha maternidade sen maiúsculas que se subtrae ás idealizacións e premisas naturalizadas do sistema patriarcal. Esa mesma pescuda vital latexa en *Intempériome* que ten un esterno atravesado, o inconformismo óseo que o sustenta: “A miña lei de me nacer así tan negra por elección”. Con esa rotundidade declara a súa decidida filiación co afora, co máis profundo dos corpos afectados, a resolta escolla do lugar de exclusión que nos constitúe e nos alza.

Dese esterno desprégase, con dúas grandes ás, un corpo poético con tendencia ao aire, é dicir, desatado “de compromisos tan antigos” e cómplice de procuras insurxentes “desde os espazos en branco”. Bate contra as rochas a plumaxe negra, refulxente no seu dorso, plumas coma escamas. Ave acuática a se precipitar no escuro fondo mariño dos días tan alienados, aqueles e estes, a *beirrear* co bico a ferida do corpo e o “sono das murallas”, o seu derrube. Precipítase nese abismo que nos acolle, nesa estrañeza que nos integra, nesa exclusión que nos enlaza. E hai algo de reparación nese mergullo, unha topografía que se recoñece na pel, “nos pasos que enlaza” e “no pouso dos afectos”. Desándase e sabe. Agora, “cando todo é murmurio, un besbello de cousas elásticas que nos traspasan”, sabe. Porque o poema explora e coñece. Falou a poeta dunha radiografía da crise, de autodefinición, de relectura vital positiva, e máis sabia. Seguimos lendo no seu derradeiro libro unha ética afirmada que nos convoca e interpela: desordenase, cuestiona, anima o incendio.

Cruzada a fenda, desprega estas dúas ás na meditada construción dun corpo aéreo. “Cando todo remata abre as ás”, afirma a cita de Blanca Varela. É nese movemento do poema no que Xela Arias abate as rochas dos pasos prefixados, desmitifica os soños canónicos. Este é o voo que nos libera. Vede a rosa no costado. Védea co “idioma inclinado nas entrañas”. O idioma no que ela é e do que ela terma. Nos laboriosos traballos necesarios da tradución e da edición e tamén nas audacias que o ensanchan e o reviran e o tensan. Proceso excepcional e estraño que desfigura perfís, libera as forzas internas que o estouran, ceiba as grampas que o prenden, esculca e tensa os vectores que o atravesan. O desafío verbal da súa obra colapsa inercias, reclama outro lugar de lectura, “obriga a traballo novo”. Xela Arias revélase da liñaxe das que cruzan a lingua, para ousar outras arquitecturas verbais. Talvez porque a “orde establecida” se inscribe na linguaxe e na linguaxe se derruba. Talvez porque non hai moldes para a procura

que a move. Talvez porque é o propio molde o que ela despeza. “Miñas de primeira man as palabras que uso”.

“Escribo en galego porque estou aquí, e desde logo, Galicia pertence, aínda, aos derrotados”. É moi nítida a posición da lingua na que Xela Arias fala, indica o espazo no que o corpo alado traza o salto: o seu é o idioma da xustiza social, o que se fai cargo das situacións subalternas da historia, o dos “rostros conxestionados polo traballo”, o dos vencidos. Sometido ao espolio, regulado para se ensumir, decretado para a insignificancia, ese idioma é o animal ferido no que reclama “faite indómita” nun dos poemas das mobilizacións de Nunca Máis. No silencio “no que nos restan” vai a poeta configurando un arquipélago de vínculos e alianzas, de causas e revoltas, pasquíns na “batalla sutil coa orde do mundo”. Os textos acentúan a perspectiva crítica e solidaria dunha obra que constrúe desde o inconformismo e na filiación colectiva do formar parte, de “sabérmonos sen tódalas defensas”. A poesía de Xela Arias envólvese nas entrañas das vidas á marxe, escarva nos seus ángulos. E o resto, “como un aire de taller”.

Os vínculos inscríbense na cerna do poema: “Porque necesito reencontrar o humano todo a toda hora, por ver de me entender e entendervos, entenderme convosco”. É a dimensión comunal dunha obra en fuga. Na autopoética recollida na antoloxía *Palabra de muller* (1992) explica:

escribir é unha verdadeira fuga cara adiante no sentido musical e participativo. Porque me quedo co marxinal —esta é a miña clase—, porque me interesa o tempo no que vivo, cos vencidos, e intento un ritmo escrito para as nosas máis íntimas conversas, os erros, os derroches, o amor, as nosas loitas.

Nas marxes que a poeta explora e nas que se recoñece, o poema devén un revolverse de ocasións, o pulo que o traza ten a marca insomne dun corpo que se despreza no risco, audaz e *revoltado*: “Escribir pode ser de por si un acto revolucionario”, avisou. Xela Arias materializa, na súa voz, a independencia e a liberdade como actos fundamentais da condición poética e da existencia.

Este é o voo. Escoltámolo no rugoso tacto dunha gorxa a rozar, no labirinto do ouvido, o corazón da historia, da nosa historia. Comprendes, Rosalía? Ese movemento a se alzar, coma fuga participativa cara adiante, é acción de ser. Serse.

E álzanos a nós no seu salto.